

“MİTOLOJİ VE ŞİİR”İN İZİNDE AHMET MİDHAT EFENDİ’NİN MİTOLOJİYE DAİR GÖRÜŞLERİ

Arş. Gör. Neşe DEMİRCİ*

ÖZ: Tanzimat döneminde birçok aydın, edebiyatı yenileştirmek için çözümler sunmuştur. Dönemin öncü isimlerinden Ahmet Midhat Efendi’nin sunduğu önerilerden birisi de mitolojidir. Yazar farklı eserlerinde defalarca mitoloji hakkında bilgi vermiş, genç edebiyatçıları konuya yönlendirmiştir. Bu yazıda, “Mitoloji ve Şiir” adlı, ismi çokça anılan; ancak yeterince incelenmemiş olan makaleler dizisinden yola çıkılarak Ahmet Midhat Efendi’nin mitolojiye dair girişimleri ve söyledikleri yorumlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mitoloji, şiir, Avrupa, Yunan, Ahmet Midhat.

The Thoughts of Ahmet Midhat Efendi about Mythology through “Mythology and Poetry”

ABSTRACT: Many intellectuals in Tanzimat Period offered solutions to modernize literature. One of the solutions that has been proposed by Ahmet Midhat Efendi, a pioneer of the period was mythology. In his variety of works, he recurrently informed the reader about mythology and directed young litterateurs to this subject. Based on his uninvestigated but mostly mentioned essay series, namely "Mythology and Poem", this study attempts interpreting his efforts aimed at and utterances about mythology.

Key Words: Mythology, Poem, Europe, Greek, Ahmet Midhat.

Giriş

Tanzimat Fermanı ile resmileşen Osmanlı’nın Batılılaşma süreci, genelde kabul gördüğü üzere, 1860’tan sonra edebiyatımızda da etkilerini

* Cumhuriyet Üni. Ed. Fak. TDE Böl. demirci.nese@gmail.com.

göstermeye başlar. Edebiyatçılarımız Batı'yı örnek alarak, yeni bir edebiyat meydana getirmek için çalışırlar.

Batı'nın örnek alınması süreci mekteplerin kurulması, gazetelerin çıkarılması ve çeşitli alanlarda çeviriler ile başlayıp, zaman içerisinde bu tercüme örneklerinde meydana getirilen telif eserlerle devam ederken, ediplerimiz Batı'yı tam anlamıyla tanımak ve çizdikleri yolu doğru anlamak için bir araştırma gayreti içine girerler. Bu hususta ileri sürülen ve araştırılmaya başlanan konulardan biri de mitolojidir. "*Tanzimat'la beraber yüzünü batıya dönen edebiyatçılarımız, sadece Batı edebiyatını örnek almakla kalmamış, aynı zamanda bu edebiyatın ilham kaynağı olan Yunan ve Roma'ya da eğilmeye başlamıştır*" (Tökel 2000: 73). İşte bunun neticesinde "mitoloji" kelimesi üzerine düşünülmüş, doğrudan mitoloji kavramıyla ilgili yayınlar hazırlanmış; mitolojik unsurlar edebî eserlerde kullanılmış ya da Batı edebiyatından, içinde mitolojik öğeler de bulunan tercüme yapılmıştır. Ancak bu tarzdaki çalışmaların çok hızlı ve yaygın olmadığını da belirtmek gerekir.

Tanzimat'tan evvel, Türk edebiyatının mitolojik unsurlardan uzak olduğunu söylemek mümkün değildir. Dede Korkut hikâyeleri bunun en büyük kanıtıdır. Ancak aynı şey mitoloji çalışmaları için söylenemez. Tanzimat'a kadar eski Yunan'a ve özellikle mitolojiye, mesafeli de olsa mevcut ilgi felsefeden ileri gitmez¹. Her ne kadar Fatih Sultan Mehmet'in Yunan ve Latin dillerinden yaptırdığı tercüme ile saray kütüphanesinde bu edebiyatlara dair o dillerde yazılmış bazı örneklerin bulunduğu bilirse de (Adivar 1970: 25-26),

"Müslümanlar, antik Yunan'ın felsefesiyle haşır neşir olduğu hâlde, şiirine ve mitolojisine hiç iltifat etmemiş; çok iyi bildikleri Eflatun'un Devlet'inde ve Aristo'nun Poetika'sında sık sık adı geçen Komeros'u hep anlamlı bir sükûtle geçmişlerdir" (Gökçe 2010: 15).

Dursun Ali Tökel'in aktardığına göre, Tanzimat'tan önce mitolojiden bahseden tek isim Johan Corion'dan tercüme ettiği *Târih-i Frengi* adlı eserle Kâtip Çelebi'dir (Tökel 2000: 73). Bu bilgilerin ışığında "*Yunan ve Roma mitolojisi Türk aydınlarının ilgi alanına Tanzimat'tan sonra girmiştir*" (Gökçe 2010: 16) denilebilir. Nitekim Şevket Toker, *Türk Edebiyatında Nev-Yunanîlik* isimli çalışmasında başlangıcı Encümen-i Daniş etkisiyle olan ve sonrasında da devam eden Yunan tarihi ve mitolojisine dair tercümelemlerden bahsetmektedir. Tanzimat döneminde mitolojiye

¹ Nitekim antik felsefe Yunan mitolojisinin kaynaklarından kabul edilen Homeros, Hesiodos ve onların eserleri ile başlatılır (Kranz 1976: 3-21).

dair tercüme ve telif eserler ise şunlardır: *Tercüme-i Telemak, Hikâye-i Aristonous, Phaidra, [Herakles ve Olimpiyagos Agonos] yahut Sıdk-ı Hulûs ve Muhabbet-i Hakikî* (Yüksel 2010: 96) ile Şemsettin Sami ve Nabizâde Nâzım'ın *Esatir* isimli eserleridir. Yazının konusu bakımından bizce önemsenen ise doğrudan mitoloji kavramından bahsedenler ve Ahmet Midhat Efendi'nin bu konudaki çalışmaları ile görüşleridir. Fakat Ahmet Midhat'tan önce ve sonra kaleme aldıkları eserler ile konudan bahseden Şemsettin Sami ve Nabizâde Nâzım hakkında da, makalenin içeriğine sadık kalınarak kısaca bilgi verilecektir.

Edebiyatımızda ilk defa mitolojiden bahseden müstakil bir eseri kaleme alan Şemsettin Sami, *Esatir*'in (1295/1878) önsözünde öncelikle mitoloji kavramına yönelik olarak tanım yapmaya ve alanında ilk olmanın ağırlığıyla isim vermeye gayret eder. Şemsettin Sami, tanımını “ilah-ilahe” kavramlarından yola çıkarak ve avam-havas ayrımıyla ortaya koyar. İnançlar üzerinden açıklama yapan yazar, batıl inançların “*en naziği, en hünerlisi ve te'vile en müsait*” olanının (Ş. Sami 2007: 22) Yunanlılarındaki olduğunu söyledikten sonra, onların inançlarını yorumlarken konuya “avam ve havas” olarak iki açıdan bakmıştır. Buna göre avam yani halkın geneli “*manevi cisimlerin güya tasvirleri niyetiyle yapılmış olan heykellere*” (Ş. Sami 2007: 22) tapınmaktadır; ancak havas ve dolayısıyla şairler bunlarla neyin ifade edilmek istendiğini anlamış ve eserlerinde bunlardan faydalanmışlardır. Bu açıklamaya göre mitolojinin edebiyattaki kullanımını imgeler üzerinedir ve dolayısıyla yapılan bir duygu, düşünce, algı veya kabulün objektivasyonudur. Dursun Ali Tökel, mitlerin edebiyatta kullanılmasını objeksiyon ve objektivasyon kavramlarıyla açıklar.

“*Mitsel bir ögenin objektional bir surette anlatımı, o mitsel ögenin anlatının bizatihi konusu olduğu anlamına gelir. Fakat objektivational bir biçimde kullanılan mitsel bir figür anlatının bizatihi konusu değil, anlatılmak istenenin imgesi ya da sembolü olur*” (Tökel 2006: 77).

Görüldüğü üzere 19. yüzyılın ikinci yarısında Şemsettin Sami'nin yaptığı tanım ile bugünün araştırmacısının mitolojiyi anlamak için kullandığı metot temel özelliği ile aynıdır.

Mitoloji kavramına verilen isimleri sıraladıktan sonra, “esatir” kelimesini kullanmayı daha doğru bulan Şemsettin Sami,

“*Doğu dillerinde tarihin bir bölümü hakkında şimdiye kadar bir şey yazılmamış olduğundan, dilimizde özel bir ismi de bulunmamakla birlikte ayet-i kerimedeki esatirü'l-evvelin tabirinden mitolocya kelimesini esatir kelimesiyle tercüme ve muhtelif milletlerin esatirini özet bir şekilde toplama ve yazmayı uygun buldum*” (Ş. Sami 2007: 23)

der.

Şemsettin Sami, mukaddimesinin devamında Batı'da bir ilim hâlini almış olan mitolojinin bilinmesi gerekliliğinden bahsetmektedir: Mitoloji sayesinde hem eski Yunan ve Romalıların eserleri anlaşılacak hem de Arapların ilmî eserleri hakkında bilinecektir. Mukaddimenin bu bölümünde, anlaşıldığı üzere, dönemin genel karakteristiğini yansıtır şekilde; mitoloji, gelecek eleştirilere karşı savunulmaktadır.

Ahmet Midhat ve Nabizâde Nâzım, Şemsettin Sami'nin eserinden sonra bu konuyu ele almalarına rağmen, ondan hiç bahsetmemektedirler. Bu durum eserin görülme ihtimalini akla getirir. Ancak *Tercüman-ı Hakikat*'in 13 Rebiyülevvel 1296 (7 Mart 1879) tarihli 212. sayısında Şemsettin Sami ve Mihran Efendi'nin Cep Kitapları ile ilgili kısa yazı yayımlanmıştır. "Esatir" başlıklı bu yazıda, eserin Cep Kitapları içinde yayımlanacağı haber verilerek, kitap ile yazarı övülmekte, ardından da

"Esatir demek intiba'-yı kiram hazeratının ba's buyruldukları mahallerden ma'ada dünyanın kitaât-ı kadimesinde tekessür eyleyen insanlar nezdinde sırf vehm ü hülyadan ibaret olarak peyda eyleyen akaid-i kadimenin ayn-ı hurafattan ma'dud tarihi demek olup şimdiki hâlde ise yalnız bir hikâye-i garibe" (s. 1)

denilerek mitoloji tanımlanmaktadır.

Nabizâde Nâzım da 1893'te yayımladığı *Esatir*'de işe Şemsettin Sami gibi tanım yaparak başlar.

"Yunan ve Roma ahali-i kadimesinin itikadat-ı kavmiyesi mecmuu olan esatir ve vukuat-ı tabiyeyi (bir) takım eşhas-ı maneviye timsaline koyarak meydana birçok (ma)budlar çıkarmıştır ki bu eşhas-ı mevhumu 'ilahe' tabir olunur"

diyen Nabizâde Nâzım'ın tanımının Şemsettin Sami'nin bakış açısından ayrılan yönü hikâyelerin ortaya çıkışında koyduğu ayırmadır. Şemsettin Sami, mitlerin etkilerinin avam ve havas olarak ikiye ayrıldığı ve havasın avamdan farklı olarak, imgeleri önemseydiği fikrindeydi; Nabizâde Nâzım ise, mitlerin düşünürlerden halka intikalinin mitolojiyi doğurduğu görüşündedir.

Ahmet Midhat Efendi'nin Mitolojiye Dair Görüşleri

"Eskilerin onun için yakıştırdığı 'Hâce-i Evvel' sıfatını öncülük yanı da ağır basmak koşulu ile bütünüyle hak eden" (Koz 2002: 160) Ahmet Midhat Efendi, mitoloji konusuna da çeşitli eserlerinde değinmiştir. Bu hususta en derli toplu bilgiyi *Tercüman-ı Hakikat* gazetesindeki "Mitoloji ve Şiir" ile başlayan yazı dizisinde verse de, bundan önce ve sonraki başka eserlerinde mevzuya değinmiş, hatta özel olarak konuyla ilgili makaleler kaleme almıştır.

Ahmet Midhat Efendi'nin süreli yayınlarda yer alan mitolojiye dair yazılarını *Dağarcık*'a kadar götürmek mümkündür. Yazar, *Dağarcık*²'in 1288 (1871/72) tarihli 6. sayısında Yunan mitolojisindeki şahısları tanıtmaya yönelik bir seriye başlanacağını haber verdiği "Esatir-i Evvelin" başlıklı giriş niteliğindeki yazısında mitolojiye dair genel bilgiler vermektedir. Yazı, bu dönemdeki diğer yazılar gibi bir mitoloji tanımıyla başlar. Bu, benzerleri arasından sıyrılabilen kadar kapsamlı ve konuya hâkimiyeti belli eder bir tanımdır:

"'Esatir-i evvelin' veyahut 'hurafât-ı evvelîn' diye Frenklerin mitoloji dedikleri şol hikâyelere derler ki en eski zamanların ilah ve ilahatı veyahut yine tabiat-ı insaniyenin ma-fevkında addolunan hükümdarân ve kahramanlar hakkında rivayet olunur" (Ahmet Midhat 1288/1871-72: 182).

Bu tanım, eksiksiz olmasa da dönemi için oldukça ileridir.

Ahmet Midhat Efendi'nin 1288 (1872/72)'de yaptığı tanım ile Behçet Necatigil'in "*En kısa tanımıyla mitoslar; tabiat kuvvetlerinin kişileştirilmesi, canlı varlıklar veya ölümsüz tanrılar halinde tasarlanması*" (Necatigil 1973: 7) şeklindeki tanımı, "tabiatüstü varlıklar hakkında uydurulan hikâyeler" noktasında benzerlik taşımaktadır.

Hemen her milletin mitolojisi olduğunu vurgulayan Ahmet Midhat Efendi, bundan sonra Avrupalıların mitolojiye verdikleri değerden bahseder. Yazara göre, bu hikâyeler dinî bir anlamı kalmamasına rağmen içinde barındırdığı güzellik, aşk, ahlâk, kahramanlık gibi unsurlardan dolayı okullarda okutulmaktadır ve gazetede yer alma sebepleri de ibret verici olmalarıdır. Ahmet Midhat, daha önce Ş. Sami bahsinde de dile getirildiği gibi, olası tepkilere karşı hazırlıklı davranarak

"bunlarda kuvve-i uluhiyye ve rububiye olmadığını erbab-ı mütala'aya ihtar bile iktiza etmez. Bunlar birtakım zevat-ı muhayyeledir ki kimisi şecaate nisbet edilerek (şecaat ilahı) ve kimisi hüsn ve cemale isnat edilerek (hüsn ilahesi) namıyla yâd olunmuştur" (s. 183)

sözleriyle hikâyelerdeki kahramanların ilahi olmadıkları ve nasıl isimlendirildiklerinden bahseder.

² 1872'de 8, 1873'te 2 olmak üzere toplam 10 cüz yayımlanmış derginin sahibi Ahmet Midhat Efendi'dir ve yazıların çoğunu kendisi yazmıştır. Rezaizâde Mahmut Ekrem'in de tercüme ve telif yazıları yayımlanmıştır (Bakırcıoğlu 1977: 181).

Gazetede “tarih-i esatiri yazmak” gibi bir iddianın olmadığı, esas olarak zikredilen tarihteki güzel parçaların yayımlanacağı, dolayısıyla tarihî sıranın takip edilmeyeceği haber verilerek Venüs’le işe başlansa da gazetenin sonraki sayılarında dizinin devam ettiğine dair herhangi bir yazı tespit edilememiştir. Nitekim gazete sadece 10 sayı çıkabilmiş, sonra kapatılmıştır.

Ahmet Midhat Efendi’nin, kronolojik olarak, “Esatir-i Evvelin” ile “Mitoloji ve Şiir” adlı yazılarından sonra mitolojiden bahsettiği diğer eseri bir romandır. *Tercüman-ı Hakikat*’te tefrika edilen ve bir macera romanı hüviyetindeki *Ahmet Metin ve Şirzat*’ta Nikolson adlı İngiliz kahraman mitolojinin “*birer kocakarı masalından ibaret olduğunu söyleyince, mitolojinin müdafaası Ahmet Metin’e düşer*” (Okay 1991: 247):

“Vakt’a pek zahir halde ve pek sathi bir surette onlara benzer ise de kadimden beri birçok milletlere mu’tekadat ve diyanetlerinin esasını teşkil etmiş ve edebiyat ve hikemiyat mevzularına temel olmuş ve hâlâ dahi Avrupa gibi müterakki ve mütekadim bir kıt’ada sakin ve üç dört kavmiyet ve lisan-ı mühimme münkasım ahalinin edebiyat ve sanayi’-i nefsiyyelerinin ruhu olmak ehemmiyetini muhafaza eylemekte bulunmuş olan esatirü’l- evvelinin öyle tandır başında uydurulmuş masallara teşbiye edilemeyeceği gayretini ele aldı” (A. Midhat 1309: 314).

Ahmet Midhat Efendi, mitolojiden bahseden makalelerinde yer alan düşüncelerini bu kez okuyucusuna kahramanının ağzından dinletir. Roman da bahsolunan, yine mitolojinin ne kadar yaygın olduğu, edebiyat için temel teşkil ettiği; Ahmet Midhat Efendi’nin mitolojiyi bir İngiliz’e, yani Batılıya karşı müdafa etmesi de dikkat çekicidir. Makalelerinde Osmanlı şair ve yazarlarını bu konuda ikna etmeye çalışır bir eda taşıyan Ahmet Midhat Efendi, romanında aynı çabayı bir Batılı için gösterir.

Mitolojideki her bir hikâyenin bir romana mevzu olabileceğini anlatan kahraman, bahsedilen bir hikâyenin de yalnız bir devre ya da millete has olamayacağını, evrensel olduğunu söyler:

“Mitoloji hikâyeleri yalnız bir milletin de mahsul-i fikir ve hayali olamaz, değildir. Zira hikâyât yalnız bir memleketin deva’ir-i afaki ile mahdut olmayıp o zamanlar malûm ve ma’rûf olabilen dünyanın her cihetine şâmil ve umumîdir” (Ahmet Midhat 1309: 314).

Metnin devamında yazar, sadece Yunan’ın değil, diğer birçok milletin de mitolojisinin varlığına dikkat çeker ve son olarak, mitolojideki hayal ve abartma unsurunun fazlalığı konusunda, bunların bugünün hikâyesinden

farklı olmadığından ve hatta bugünün hikâyesinin eskilerin yanında solgun kalacağından söz eder.

Ahmet Midhat Efendi'nin mitolojiden bahsettiği bir diğer eseri de yine bir romandır. Son romanlarından olan 1313 (1895) tarihli *Taa'ffüf* te, mitolojiyi de ihmal etmeden, hemen her konuya değinen yazar “*Yunan mitolojisinden tarihe, genç kızların terbiyesinden öğretim metotlarına, arkeolojiden dinî mes'elelere kadar pek çok mevzûda*” (Has-er 2000: 184) bilgi vermektedir. Bu kez mitoloji konusundan söz eden kahraman Râsih'tir. Karısının mitoloji konudaki eksiklerinin farkına varan ve bu eksikliği kapatmayı amaçlayan Râsih, anlatmaya başlamadan evvel söyleyeceklerini kafasında bir makale hâline getirir. Ahmet Midhat da okuyucusunu uyararak, bu makalenin mitolojiyi hiç bilmeyen birine göre değil, bilgisi üst seviyedekilere göre olduğunu belirtir. Nitekim, Sâniha'nın bu konuda malûmat sahibi olduğu söylenerek, kadın kahramanın eğitilmiş oluşu da vurgulanır.

Râsih, mitolojinin kaynaklarda nasıl tarif edildiğini söyleyerek işe başlar. Buna göre mitoloji “*insanların ilk akide-i diniyelerini teşkil eyleyen hurâfât ve esatir*” (Ahmet Midhat 2000: 100) şeklinde tanımlanır. Bu tanımda daha evvel, mitoloji sözcüğünün eş anlamlısı olarak söylenen “hurafat” ve “esatir” kelimeleri bu kez tanım yaparken kullanılmakta; hurafat ve esatir denme sebebi ise, bunların yerine ortaya çıkan inançların teessüs ve taayyün bakımından daha akla yakın olmasına bağlanmaktadır. Yoksa başlangıçta mitoloji de “*hakayık-ı hikemiyye*”den ibarettir. Daha sonra Râsih, mitolojinin ilk olarak kitaplarda değil, heykellerde yaşadığından söz ederek “*Yani heyâkil sonradan o milel-i câhilenin tahvil-i efkâr ederek telâkki eyledikleri veçhile mabutların kendilerinden ibaret değildi*” (Ahmet Midhat 2000: 100) demektedir. Ancak kahramana, dolayısıyla Ahmet Midhat'a göre, semavi dinlerde bunlara tapınmaktan vazgeçildiği gibi, başlangıçta hikmet olan mitoloji de zamanla masal hükmünü almıştır:

“*Evet her sanem ya âfakda ya enfüsde hükmü cari bir melekeyi tasvir eylerdi. Muahharen türlü türlü meslek-i hikemiyye meydana alarak onlara nispetle mitoloji muamma nevinden bir şey-i behem hükmünü almış ve bilâhare buna bir çok da hayâlat karışarak masal gibi bir hâle gelmiştir*”³ (Ahmet Midhat 2000: 100).

³ Nitekim Ahbar-ı Asara Tamim-i Enzar adlı eserinde masal-tarih karşılaştırması yapan yazar, “Herodot ve ondan sonra gelen müellifin-i Yunaniye bile bütün bir cemaat-i Semaviye addolunan ilah ve ilaheler hakkında” (Ahmet Mithat 2003: 28) masal sayesinde haber aldığını ifade eder.

Devamında da Venüs⁴ ve Minevra hakkında bilgi verilmekte ve baş kadın kahraman Sâniha bu figürlerden faydalanılarak anlatılmaktadır. Enginün'e göre bu eserin kıymeti "*Yunan mitolojisinin günlük hayattaki olayları anlamlandırmak için kullanılan ilk eserlerden*" (Enginün 2010: 14) biri olmasıdır.

Mitolojiye dair bilgilerin yanında konuya giriş yapmak isteyen Ahmet Midhat'ın kahramanı Râsih'in ağzından heykel hakkında uzunca bir tafsilat vermesi ve ardından Venüs ile Minevra heykellerinin anlamını sorduğu Sâniha'nın verdiği cevap da oldukça ilginçtir: "*Asariatika müzehanelerini ziyaret ve tettebbu edebileceğim yok ki?*" (Ahmet Midhat 2000: 97). Ahmet Midhat'ın mitoloji hakkındaki ilk bilgilerini müzeler ve heykellerle edindiğini düşündürecek bir örnek olan bu sözler, aynı zamanda Tanzimat aydınının heykel ve mitoloji arasında kurduğu birliktelik ve hatta tercihi de göstermektedir⁵ ve görülüyor ki Ahmet Midhat'ın daha evvel makalelerinde dile getirdiği meseleler romanında da sırayla açığa çıkmaktadır.

“Mitoloji ve Şiir”

Yazılış Serüveni

Ahmet Midhat Efendi'nin, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 6 Şaban 1307 (28 Mart 1890) tarihli 3542. sayısında "Mitoloji ve Şiir" adlı, devamının gelecek ihtarlar üzerine yazılabileceğine dair bir not bulunan makalesi yayımlanmış ve bu makalede mitolojiyle ilgili derli toplu bilgiler sunulmuştur.

Ahmet Midhat Efendi, "Mitoloji ve Şiir" adlı makalenin kaleme alınmasına vesile olan bir mektuptan bahseder. Bu mektupta, "Mütercime-i Meram Hanımefendi" olarak anılan Fatma Aliye Hanım⁶la Ahmet

⁴ "Venus, çok eski bir Latin tanrıçasının adıdır. Meyve bahçelerinin koruyucusu olarak saygı gören Venus sonradan Yunan etkisi altında Aphrodite ile bir tutulmuştur. Aenas'ın anası sayılan Venus imparatorluk çağında Gens İula'nın atası sayılmıştır (Aeneas)" (Erhat 2008: 290) .

⁵ Yazarın aynı yaklaşımını "Bir iki bin sene evvel yapılmış olmaktan başka hiçbir meziyeti olmayan mermer kırıntılarıyla çanak çömlek parçaları 'antikadır' diye müzehanelerde kemal-i ihtimam ile hıfz olunur ise iki bin sene evvel yazılmış ve hiçbir tarafı bozulup kırılmaksızın mükemmel hıfz edilmiş olan ve ekseri cihazları bugünkü efkâr-ı müterakkiyemizden daha yüksek muhakemât-ı aliye-i hekimaneyi havi bulunan bir kitap 'antika-i edebiye ve hikemiyye' olmak üzere kütüphanemizi tezyine seza görülmez mi?" (Ahmet Midhat Efendi 1302/1886: 1) dediği Hüsrevnâme önsözünde de görmek mümkündür.

⁶ Makale ve mektuplarda "Mütercime-i Meram Hanımefendi" şeklinde atılan

Midhat Efendi'nin gazetede daha evvel yayımlanmış bir haberleşmelerindeki sözlere itiraz edilmektedir. İtiraz

“Avrupalıların hâlâ kendi şiirlerini hakayık-ı hazire-i fenniye üzerine tahvil edemedikleri taraf-ı mûmâileyha dermiyan olunması üzerine taraf-ı acizanemizden bu tahvilin katiyen matlub dahi olmadığı vadisinde” (s. 5)

sözlere yöneliktir. Gazetede yayımlanmayan ve Fatma Aliye Hanım ile Ahmet Midhat Efendi'nin görüşlerine itiraz eden bu mektubun sahibi, Ahmet Midhat Efendi tarafından “Suret-i ifadesinden ve sevk-i kalem eylediği mesailden maarif ve edebiyat-ı umumîye-i beşerîyyeye vukufu olduğu istidlal olunan” (s. 5) bir zat olarak nitelendirilmiştir. Adı verilmeyen bu üçüncü şahıs,

“Avrupalıların edebiyatı mitoloji esasından tebaüd edememesi yalnız Avrupa'ya mahsus bir hâl midir? Mitoloji denilen şey yalnız hurafat-ı Yunaniye'den ibaret midir? O da yalnız Avrupa'ya mı intikal eylemiştir? Başka milletlerin mitolojisi yok mudur? Var ise o mitolojiler dahi onların edebiyatına tesir etmemişler midir?” (s. 5)

soruları ile konunun yönünü mitolojiyle çevirmiş ve Ahmet Midhat Efendi ile *Tercüman-ı Hakikat* heyet-i tahrirîyesinin bu konuda sorumluluk sahibi olduğunu vurgulayarak söz konusu makalenin yazılmasına zemin hazırlamıştır.

Gazetede ismi geçmeyen ve kim olduğu tespit edilemeyen “sahib-i varaka”nın isteği üzerine, mektubundan da alıntılar içeren ilk yazının kaleme alınmasından sonra, gazeteye 8 Şaban 1307 (30 Mart 1890) tarihli 3544. sayıda yayımlanan yeni bir mektup gelir. Bu mektupta “sahib-i varaka” Ahmet Midhat Efendi'nin kendisi için kullandığı övgü dolu ifadelerle teşekkür ettikten sonra, yazıya bazı bakımlardan itiraz etmiş; bunun üzerine Ahmet Midhat Efendi gazetenin 11 Şaban 1307 (2 Nisan 1890) tarihli 3546. sayısında bu kez “Tekrar Mitoloji ve Şiir” başlığıyla yeni bir yazı kaleme almıştır. Yazar bu yazısında ihtarlar noktasında düzeltmelerle birlikte, bundan sonra gelebilecek mitoloji bağlamındaki itirazlara karşı da bir ön savunma yapmıştır.

imzanın Fatma Aliye Hanım'a ait olduğu bilinmektedir. Fatma Aliye Hanım'ın Ahmet Midhat Efendi ile mektuplaşmalarının büyük bir kısmının *Tercüman-ı Hakikat*'te yayımlanması ve Fatma Aliye Hanım'ın “Bir Kadın” takma adıyla George Ohnet'in *Volonté* adlı eserini *Merâm* adıyla çevirmesi ve aynı adla *Tercüman-ı Hakikat*'te yazılar yazması bu ihtimali doğrular niteliktedir (Aşa 1995: 261-262).

İsmi makalelerde geçmeyen “sahib-i varaka”nın, kim olduğuna dair çeşitli tahminlerde bulunmak mümkündür. Öncelikle akla gelecek ihtimal, “sahib-i varaka”nın kendi yazdığı imzasız mektuba bir başkasına ait bir mektupmuş gibi cevap vererek dikkatleri mitolojiye çekmeyi amaçlayan Ahmet Midhat Efendi olabileceğidir. Ancak cumartesi günü ikinci mektupta geçen “geçen yaz kongreye gitmezden evvel bir akşam Anadolu vapurunun yan kamarasında bazı zevat-ı fazıla meyanında yine siz kendiniz der-miyan eylemiş idiniz” (s. 6) şeklindeki ifade⁷, yazanın Ahmet Midhat Efendi olmadığını; ancak onu tanıyan ve belki aynı kongreye katılan biri olduğunu düşündürür. Carter V. Findley’in farklı kaynaklardan aktardığına göre bu kongreye Osmanlı’nın gönderdiği delege sayısı beş ya da altı iken, Ahmet Midhat Efendi “kendini Stockholm’deki tek İstanbul delegesi diye tarif” (Findley 1999: 22) etmekte ve başka Türk delege adı vermemektedir.

Bir diğer ihtimal ise “sahib-i varaka”nın daha evvel tanışıkları ve Ahmet Midhat Efendi’yi yönlendirdiği bilinen Osman Hamdi Bey olabileceğidir. Çünkü, Osman Hamdi Bey 1889’da Paris’te toplanan Âsâr-ı Atıka Kongresi’ne, II. Abdülhamit tarafından delege olarak gönderilmiş ve Marsilya yolunda Stockholm’e giden Ahmet Midhat Efendi ile aynı vapurda bulunmuştur (Okay 1991: 56). Dolayısıyla “geçen yaz kongreye gitmezden evvel bir akşam Anadolu vapurunun yan kamarasında bazı zevat-ı fazıla meyanında yine siz kendiniz der-miyan eylemiş idiniz” diyen “sahib-i varaka”nın Osman Hamdi Bey olması kuvvetli bir ihtimaldir.

İkinci mektuptaki müzeler ve arkeoloji ilminden bahseden sözler de yine bu kişinin, Osman Hamdi Bey olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ahmet Midhat Efendi’nin ilk yazıdaki “edyan-ı semaviye bu hurafâtın mensup oldukları edyan-ı kadimeyi bi’l-küllîye mahv eylemek için mabudlarını hedm ve şikest eylemiş idi.” (s. 6)

sözüne karşılık olarak “sahib-i varaka”nın,

“mabud-ı mezkure hedm ve asnamı şikest edilirken binlerce sene sonra insanların fikr-i nakkadı tabiat-ı mütecessisi merakı gayreti öyle bir mecburiyet göstermiştir ki bir zaman kırılan sanemler şimdi müzehanelerde kemal-i itina ile hıfz olunuyorlar. Bir zaman hedm edilen mabudlar şimdi yüzlerce binlerce saatlik mesafelerden gelen seyyahların ziyaret-gâhları oluyor.” (s. 6)

⁷ İfadede geçen kongre, Ahmet Midhat Efendi’nin katıldığı, 1889 yılında Stockholm’de gerçekleşen Müsteşrikler Kongresi’dir.

diyerek müzelerden söz açması ve Avrupa'nın bu konuya ne kadar özen gösterdiğini ifade etmesi aynı ihtimali güçlendiren bir diğer kanıttır. Yazının yayımlandığı 1890 yılında Homeros'un bahsettiği Truva'nın burası olduğunu doğrulamak için Truva'ya kazıya gelen Schliemann'ın, içinde yer aldığı heyetin başında yine Türk müzeleri müdürü sıfatı ile Osman Hamdi Bey vardır (Akşit 1972: 20).

“Sahib-i varaka”nın Osman Hamdi Bey olduğuna dair çağrışımı yapan bir diğer veri ise ilk makalede alıntılanan mektupta yer alan tavsiye kitaplarına dair bölümdür. Aktarıldığına göre, Avrupalı bazı müverrihlerin kitapları sıralanmıştır ve Ahmet Midhat Efendi de bunlardan bir kısmının ellerinde olduğunu, bir kısmının ise temininin çok vakit alacağını söylemiştir. Elimizde olmayan bu liste, yine elimizde olmayan bir başka listeyi hatırlatmaktadır. Mustafa Nihat Özön'ün aktardığına göre tanışıklıkları Bağdat'a kadar uzanan ikiliden Osman Hamdi Bey, Ahmet Midhat Efendi'yi çocukça bularak, onun bilgidен ziyade zekâ sahibi olduğunu düşünmektedir.

“Hamdi Bey Avrupa'dan gelmiş bir gençti. Ahmet Mithat gibi kulaktan ve kitaptan âşık değildi. İlk etkiyi, Ahmet Mithat'ı, herkes gibi, ilk hevesle düştüğü manzum yazıdan vazgeçirmekle gösteriyor. Sonra Ahmet Mithat'ın bütün hayatında kurtulamadığı 'bahis ve cidal' merakının o zamanki görünümüne gülüyor ve çocukça bulduğu Ahmet Mithat'ın 'öğreniminin hiç düzeyinde olduğunu ve bütün bu konuşmalarda kuvvetlice bir zekâdan başka bir erdem bulamadığını' açıkça söylüyor” (Özön 1985: 148).

Orhan Okay da Osman Hamdi Bey'in Ahmet Midhat'a okuması için bir kitap listesi verdiği, bunların temini ve bazılarının Ahmet Midhat tarafından çevrilmesi ile Osman Hamdi Bey tarafından incelendiği bilgisini verir (Okay 1991: 4). Nitekim Ahmet Midhat Efendi *Menfa*'da hem kitap meselesini hem de Osman Hamdi'nin kendisine muharrir olma bakımından katkılarını çeşitli defalar dile getirmektedir. Ahmet Midhat

“Avrupa'da uzun süre yaşayarak batının fen, edebiyat ve felsefesinde gereği gibi derinleştikten başka, ressamlık sanatındaki yeteneğini dahi resim sergisinde eserlerini beğendirerek kazandığı madalya ve diplomalarla ispat eylemesiyle bayağı iyi yetişmişlerden kabul edilecek, hiç değilse o yolda olduğu ister istemez teslim edilecek az bulunur kişilerdendir” (Ahmet Midhat Efendi 2002: 147).

dediği Osman Hamdi'ye Bağdat'a getirttiği ve beraberce okudukları, kendisine çevirmesini tavsiye ettiği kitaplar için müteşekkirdir.

Bu parça parça bilgiler, kesin bir sonuç vermese de, birbirine benzerliği ve konuya ilgisiyle yine aynı ihtimali, “sahib-i varaka”nın Osman Hamdi Bey olabileceği ihtimalini hatıra getirmektedir.

Yazların İçeriği

Gazeteye gelen mektuplardan alıntılarla başlayan “Mitoloji ve Şiir” isimli birinci yazıda ilk olarak yukarıda sözü edilen “sahib-i varaka”nın mektubunda İslam şairlerinin şarabı öven şiirlerinin esas kaynağının *Tercüman-ı Hakikat*’in çalışması ile ortaya çıkarılabileceğine yönelik sözlere cevap verilir.

Ahmet Midhat Efendi daha sonra, konuyla ilgili diğer yazılarda ve kitaplarda da rastladığımız gibi mitolojiye isim verme ve tanımlama yoluna gider. Ahmet Midhat Efendi mitoloji kelimesini kullanmasına rağmen “*esatir-i evvelin*” ve “*hurafat-ı kadime*”nin de kimilerince kullanıldığını belirttikten sonra, Şemsettin Sami ve Nabizâde Nâzım’ın inanç noktasından bakan tanımlarından ve kendisinin birkaç yıl önce *Dağarcık*’ta yaptığı tanımdan farklı olarak ilk önce “mitoloji” kelimesini yapısal olarak inceler ve kelimeyi,

“*Mana-yı iştikakîsı ‘mito’ masal ve ‘logus’ takrir olmak üzere ade-ta “masal söylemek” demektir ki “masal” denildiği zaman dahi onda hakikat aranamayacağı ve meydan vasi’-i hayalatın mahsulü olacağı kendi kendisine meydana çıkar*” (s. 6)

cümlesiyle çözümler.

Yazar, daha sonra her ne kadar “masal” olduğu yönünde hüküm konsa da mitolojinin başlangıçta böyle olmadığını belirtir. Ahmet Midhat’a göre mitolojideki şahıslar yaşamış, gerçek zevattır; ancak zamanla;

“*Homer ve ahlâfının elinde masal hükmünü kazanmışlardır. Şairlerin elinde, Yunanlıların putları ayrı bir halk gibi düşünülerek, ‘münafere, mu’aşaka, muhasede gibi her nev’ emrâz-ı nefsanî-ye dahi*” (s. 6)

bunlara atfedilmiştir.

Şahısları farklı da olsa, hikâyelere şairlerin katkıları çıkarılırsa, Yunan, Filistin, Mısır, İtalya, Fransa, Almanya ve İskandinavya’da aynı anlatıların mevcut olduğunun görüleceğini söyleyen Ahmet Midhat Efendi, bu hikâyelerdeki kimi unsurların medeniyetin gelişmişlik düzeyine göre farklı olacağına da dikkat çeker. Yunan mitolojisindeki şahısların şarap içtikleri “*Avrupa-yı şimali ve Asya-yı cenubi ma’budunun böyle şevk ve garam demlerinde şarap yerine insan kanı isale eyledikleri*” (s. 6) inancına atfla mitoloji ile medeniyet arasındaki bağa da dikkat çeker.

Semavi dinlerin ortaya çıkışının mitoloji üzerindeki etkileri, değinilen bir diğer konudur. Buna göre Hıristiyanlık, İslamiyet gibi semavi dinler çeşitli mitolojilerin hüküm sürdüğü yerlerde ortaya çıktığından eski dinleri bitirmek gerekmiş; bunun üzerine bu dinler, hurafat kabilindeki inanışların putlarını ortadan kaldırmış ve eski inanışların dine ait kısımlarını unutulmuş, geri kalan kısım şair ve yazarların zihinlerinde, hayal dünyalarında kalmış ve bu yolla da edebiyata malzeme olmuştur.

Bundan sonra Ahmet Midhat, mitoloji ile edebiyat arasındaki ilişki üzerinde durur. Yazara göre, şairlerin zihninde aktarılan hikâyeler çeşitli şekillerde edebiyat eserlerinde kullanılmakta; hatta bu kullanımlar, farklı bölgeler ve inançlara rağmen benzerlikler taşımaktadır. Ahmet Midhat Efendi burada, şarap-nab-ı Yunan ile onların devamı olan Avrupalıların Baküs'ü ve Şark edebiyatının mürğ-i dili arasında bağlantı kurar. Devamla, araştırıldığı takdirde mürğ-i dil ile Garp edebiyatının Amor⁸ ve Cupido isimlerini alan aşk tanrılarının farksız olduğunun ortaya çıkacağına dikkat çekerek, verdiği başka örneklerle de bu fikrini desteklemeyi sürdürür.

Muharririn son olarak değindiği konu ise mitolojinin yasaklanması mevzusudur. Mitolojinin belki yasaklanması gerektiğini söyleyen yazar, içerisindeki memnu'iyetler, hikmetlerden fazla olmadığı için bunun mümkün olmadığını belirtmektedir. Çünkü “tabi'yet-i beşeriyeye muvaffakatları” şu hâlde, bunlar için yeterlidir. Dünyada durum böyleyken bizde nasıldır sorusuna cevap arayan yazar, bu konuda bazı kitapların “kadın eline değil erkek eline bile alınmasının edeben” (s. 6) uygun olmadığı noktasında yasak taraftarı olanlara hak verir; ancak sırf bunun için, bu eserlerin kazandıracaklarından vazgeçmenin akıl kârı olmadığını da belirtir. Bu konuda verilen örnek de *Telemak* tercümesidir; çünkü *Telemak*'ta yapıldığı gibi, hayaller bunlarla tezyin edilirse, edepten uzaklaşmak mümkün değildir.

Yazının sonunda Ahmet Midhat Efendi “sahib-i varaka”ya hak vererek Avrupalıların ve diğer milletlerin şiirlerinde mitolojiyi kullanmalarının nadir görülen bir şey olmadığını ve yazdıkları şeylerin de onlara “edib” sıfatını kazandıracak nitelikte olduğunu söyler.

⁸ Amores ve Cupido Yunan mitolojisindeki Eros'un başka mitolojilerdeki isimleri olup; “Amores. Latince aşk anlamına gelen Amor (yahut Cupido) Roma imparatorluğu döneminde, elinde yayla okluk bulunan tombul, kanatlı bir çocuk olarak canlandırılmıştır. Sanatta çoğaltılan bu figür Venus'un çevresinde uçuşur gösterilir” (Erhat 2008: 33); Cupido ise “Yunan aşk tanrısı Eros'un Latince karşılığı. Adı, arzu anlamına gelir (Eros)” (Erhat 2008: 78).

Yunan mitolojisini esas alan, diğer milletlerin mitolojileri üzerinde çok fazla durulmayan bu makale, biraz da okurdan gelen istekle kaleme alınmış izlenimi uyandırmakla birlikte konu hakkında akla gelebilecek her türlü soruya cevap veren bir yazıdır. Ahmet Midhat Efendi bir makalenin sınırlı boyutları içinde, mitolojiyi tanıtmış ve faydalarından söz etmiştir. Bu hâliyle yazarın konuya hâkim olduğunu, ancak çok derine inmeden yüzeysel bilgiler verdiğini söyleyebiliriz. Ayrıca yazıda Ahmet Midhat Efendi mitolojiyi edep noktasında incelerken “kadın” a bakışını da ortaya koymuştur.

Yazının bu hâliyle tamamlanmış olduğunu söyleyebiliriz. Ancak gazetenin 8 Şaban 1307 tarihli 3544. sayına, ilk yazının yazılmasını sağlayan şahıstan gelen yeni bir mektup yayımlanır. Bu mektup, Ahmet Midhat Efendi’nin yazısına, yukarıda da belirtildiği gibi, birtakım itirazları içermektedir. Yanlış olmasa bile eksik olduğuna inandığı bazı bölümlere düzeltme getirmeyi amaçlayan mektuptaki belli başlı itiraz noktaları, “sahib-i varaka”nın örnek olarak verdiği şarap medhiyelerini Ahmet Midhat Efendi’nin esasa taşınması üzerinedir. “Sahib-i varaka”ya göre Ahmet Midhat Efendi’nin konuyu aşk ve şarapla sınırlı tutması bazı yanlış anlamalara sebebiyet verebilecek niteliktedir ve sadece Venüs değil, Mars veya Jüpiter’den de bahsedilmesi gerekmektedir.

Bundan sonra “sahib-i varaka”, Ahmet Midhat Efendi’nin ardından konuyu biraz daha genişleterek, yazarı ikinci yazı için yine yönlendirir. Ahmet Midhat Efendi’nin putların semavi dinler tarafından kırılmasına dair sözleri üzerine, bugün bunlara ihtimam gösterildiğinden, eserlerin müzelerde sergilendiğinden bahsettikten sonra “arkeoloji” bilimi hakkında bilgi vererek genç yazarların bu konuda tercüme yapması gerekliliğini Ahmet Midhat Efendi’den önce dile getirir.

Bu mektuptan sonra gazetenin 11 Şaban 1307 (2 Nisan 1890) tarihli 3546. sayısında bu kez “Tekrar Mitoloji ve Şiir” başlığıyla yeni bir yazı daha yayımlanır. Bu yazı ikinci mektubun da yönlendirmesi ile gelecek eleştirilere karşı mitolojiyi savunma ve aslında başkalarını da yeni çalışmalar için ikna havası taşımaktadır. İlk yazıdaki bilgi verici havadan uzaklaşmış, genç edebiyatçıları ve okurları bu konunun çalışılması gerekliliğine inandırmak amaçlanmıştır. Bu yazının içeriği savunma ve ikna üzerine temellenmiştir, denebilir.

Ahmet Midhat Efendi’nin ikna yolunda kullandıkları; geçmiş, İslamî kanıtlar ile Müslümanlık lehine olası faydalar ve edebiyatın gelişmesidir. Buna göre Ahmet Midhat Efendi ilk olarak Abbasiler döneminde Yunanlıların eserlerinden çeviriler yapıldığını; Platon, Aristoteles gibi isimlerin tanındığını söyler. O hâlde Yunan’a ilgi bugün ortaya çıkmış bir şey değildir ve eskiden beri devam eden bir ihtiyaçtır.

İkinci örnek, bir karşılaştırma olarak Avrupalıların ve bizim tutumumuz arasındaki farktır. Bu karşılaştırmayı yaparken “sahib-i varaka”nın cumartesi günü mektubunda bahsettiği müzeler ve arkeoloji bilimini esas alır. Avrupalıların uzaklardan bu eserleri araştırıp müzelerinde sergilemek için gelmelerine karşılık bizim ilgisiz durumumuzu ve aradaki tezadı ortaya koyan Ahmet Midhat Efendi'nin, Osman Hamdi Bey'den; onun müzeciliği ve arkeoloğluğundan etkilendiğini de söyleyebiliriz. Bunun yanında 1868'den itibaren yazının yayımlandığı 1890'a kadar devam eden Schliemann'ın kazılarına atıf yapılmış olması da bir ihtimaldir. Bu tarihlerde Schliemann Truva'ya çeşitli defalar gelerek kazılar yapmış ve Truva hazinesinin önemli bir kısmını yurt dışına çıkarmıştır. Aldığı cezalar ise hafif ve karşılıksız olmuştur (Akşit 1992: 15-22).

Ahmet Midhat, Avrupalıların ilgisine dikkat çektikten sonra İslamiyet'in bu konuya yasak koyduğuna dair iddiaları çürütmeye başlar. Ona göre, İslam'ın böyle bir şeyi yasaklamasına imkân yoktur; çünkü İslam kendinden önceki dinleri reddetmemektedir. Hz. Peygamber öğrenmeyi, *Kur'an-ı Kerim* de araştırmayı emreder. Dolayısıyla yapılacak araştırmalar İslamiyet'e aykırı olmadığı gibi faydalıdır da. Eğer bu araştırmalar yapılırsa İslam'a olan faydanın Hıristiyanlığa faydasından kat be-kat fazla olduğu anlaşılacak; hatta sonunda Hıristiyanlık zarar bile görecektir.

Son olarak eserlerde puta tapan birtakım ifadelerin karşımıza çıkma ihtimalinin mevcut olduğunu söyleyen yazar, bu durumun asar-ı kudemaya has olmadığını, günümüzdeki eserlerde de karşılaşılabileceğini söyleyerek, gelmesi muhtemel eleştirilerin hepsini çürütür ve konunun önünde hiçbir engelin kalmamasını sağlamış olur.

Yazısını genç edebiyatçıların bu konuya eğilmeleri tavsiyesiyle bitiren Ahmet Midhat Efendi, kişilerin bildikleri dillerden tercüme yapmasını önererek, bunun hem okur hem yazar hem de edebiyatın gelişmesi için faydalı olacağını belirtmiştir.

Sonuç

Edebiyatımızın yenileşme döneminde Batı'nın örnek alınması süreci, mitolojinin de irdelenmesini sağlamıştır. Edebiyatın köksüz bir şekilde batılılaştırmasını önlemek için Avrupa edebiyatında da etkileri mevcut olan mitoloji tanıtarak, daha anlamlı bir yol çizilmiştir.

Edebiyatımızda ılımlı bir şekilde batılılaşmayı savunan Ahmet Midhat Efendi de defalarca bu husustan bahsetmiştir. Çeşitli makalelerinde ve eserlerinde konu hakkında okurunu bilgilendiren yazar *Dağarcık* ve *Tercüman-ı Hakikat* gazeteleri, *Ahmet Metin* ve *Şirzat* ile *Taaffüf* adlı

eserlerinde bu konuda açıklamalar yapmış ve özellikle *Taaffüf*’te mitolojik unsurları kullanmıştır.

Dağarcık’taki “Esatir-i Evvelin”in bugünkü bilgilerimizle edebiyatımızda mitolojiden bahseden ilk yazı olduğunu söyleyebiliriz. Farklı eserlerinde çeşitli defalar değindiği mitolojiye hâkim ve Batı’ya dair bilgisini Osman Hamdi’nin yönlendirmesi ile doğrudan Batılı müverrihlerin eserlerini okuyarak oluşturan yazarın, mitoloji hakkındaki bilgilerinin kaynağının okudukları, hatta belki bundan daha çok müzeler kanalıyla olduğu da söylenebilir.

Muharririn mitolojiye dair yazıları kronolojik sıraya sadık kalınarak değerlendirildiğinde zamanla zenginleşen bir mitoloji bilgisiyle karşılaşılır. *Dağarcık*’taki yazısından *Taaffüf* romanına kadar, devam eden bazı görüşlerin yanında her adımda konu hakkındaki bilgisini genişleten bir yazar görülmektedir. İlk yazısında, gerçek kişilere zamanla katılan masalsı unsurlarla ortaya çıkan mitolojik hikâyeler ve bunların dinle ilişkisinden bahseden yazar, “Mitoloji ve Şiir”de bu görüşüne birtakım eklemeler yapar. *Dağarcık*’tan “Mitoloji ve Şiir” aşamasına geçildiğinde başlıktan itibaren mitolojinin tek başına düşünülmediği fark edilir. Ahmet Midhat’a göre artık mitoloji yalnızca içindeki ibret verici olaylardan dolayı değil, edebiyatı anlamak için de öğrenilmelidir. Kendi edebiyatımızı anlamak, başka milletlerin mitolojilerinden geçmiş unsurları tespit etmek ya da benzerlikleri ortaya koymak için Batılılaşma yolunda örnek alınan Avrupalıların kendi şiirlerini hemen bütünüyle üzerine inşa ettikleri mitolojiyi tanımak gereklidir.

Dağarcık’tan “Mitoloji ve Şiir”e geçerken yazarın bakış açısındaki bir diğer yenilik de mitolojiyi edebiyat dışında çeşitli etmenler ile bir arada düşünebilmesidir. Çünkü mitolojiyi daha önce sadece dinle bağlantısı içinde değerlendiren yazar, artık mitoloji-medeniyet, mitoloji-ahlâk bağlantılarını da kurmaya başlar. “Mitoloji ve Şiir”in devamı niteliğindeki ikinci yazı olan “Tekrar Mitoloji ve Şiir”le başlayıp, *Taaffüf*’e kadar giden süreçte ise mitoloji ile arkeoloji bilimi ve heykel arasındaki bağ kurulmuş olur. Bu bağlantı açısından ikisi arasındaki fark ise, “Mitoloji ve Şiir”in bu konuda bir ilk adım niteliğinde ve yönlendirilmiş havasına karşılık, *Taaffüf*’te yazarın konuya hâkimiyeti ve bunun verdiği güvenle heykelin İslamiyet tarafından men edilmesine karşı çıkışıdır. Tabii, bu arada müze fikrine alışmış bir öncünün, okurlarını da bu fikre alıştırmaya ve onları yönlendirme edası gözden kaçırılmamalıdır.

Ahmet Metin ve Şirzat için ise “yazarın, konuya hâkimiyetini ilân eden metindir”, denilebilir. Artık mitoloji bir roman kahramanı aracılığıyla da olsa Batılıya karşı savunulacak kadar benimsenerek farklı milletlerin mitolojilerinin birbirine etkileri değil, hemen her milletin bir mitoloji-

ye sahip olduğu ve hikâyelerin tek bir millete ya da tarihe ait olmadığı söz konusu edilecek kadar derinleşmiştir.

Sonuç olarak, Tanzimat dönemi aydını ve özellikle Ahmet Midhat Efendi'nin alanla ilgili bilgi sahibi olduğu ve mitolojiye önem verdiği konuyu çeşitli defalar ele alması ve bilgisini her aşamada zenginleştirme-si ile anlaşılabilir.

KAYNAKÇA

- ADIVAR, Abdülhak Adnan (1970), *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Ahmet Midhat Efendi (1309), *Ahmet Metin ve Şirzat*, Tercüman-ı Hakikat gazetesine ilave yollu derc olunduktan sonra ilk defa olarak Maarif Nezareti Celilesinin dahi ruhsatıyla kitap suretinde tab olunmuştur, İstanbul.
- Ahmet Midhat Efendi (2000), *Bütün Eserleri Romanlar XIV Cinli Han- Taaffüf-Gönüllü*, TDK Yayınları, Ankara.
- Ahmet Midhat Efendi (2002), *Menfa/Sürgün Hatıraları* (hızl: Handan İnci), Arma Yayınları, İstanbul.
- Ahmet Mithat (2003), *Ahbar-ı Asara Tamim-i Enzar (1307/1890) Edebi Eserlere Genel Bir Bakış* (Yayına Hazırlayan: Nüket Esen), İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- AKŞİT, İlhan (1972), *Turuva Rehberi*, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul.
- AŞA, H. Emel (1995), "Fatma Âliye Hanım", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, s. 261-262, İstanbul.
- BAKIRCIOĞLU, Ziya (1977), "Dağarcık", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, s. 181, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ENGİNÜN, İnci (2010), "Ahmet Midhat Efendi ve Mitoloji", *Türk Edebiyatı*, S. 440, s. 10-14.
- ERHAT, Azra (2008), *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ERTOP, Konur (1992), "Bizim İçin Mitolojya", *Varlık*, S. 1015, s. 21-22.
- FİNDLEY, Carter V. (1999), *Ahmet Midhat Efendi Avrupa'da*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- GÖKÇE, M. Selim (2010) "Yunan Mitolojisi ve Türk- İslâm Kültürü", *Türk Edebiyatı*. S. 440, s. 15-20.
- HAS-ER, Melin (1959), *Tanzimat Devrinde Latin ve Grek Antikitesi İle İlgili Neşriyat (1254-1300 Seneleri arasında Neşredilen Kitaplar ve Muhtelif Mecmualarda Çıkan Yazılar)* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü, İstanbul.
- HAS-ER, Melin (2000), *Tanzimat Devri Türk Romanında Kadın Kahramanlar*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- HİSAR, Abdülhak Şinasi (2010), *Türk Müzeciliği*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- KAPLAN, Ramazan (1998), *Klasikler Tartışması Başlangıç Dönemi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- KOZ, Sabri (2002), “Ahmet Mithat Efendi’nin Eserleri”, *Kitap-lık*, S. 54, s. 160-173.
- KRANZ, Walther (1976), *Antik Felsefe Metinler ve Açıklamalar*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- Ksenofon (1302/1886), *Hüsrevname* (Çev.: Ahmet Midhat Efendi), Tercüman-ı Hakikat Gazetesine Tefrika Eyledikten Sonra Maarif Nezaret-i Celilesinin Ruhsatıyla Ayrıca Kitap Şeklinde Dahı Tab Olunmuştur, İstanbul.
- Nabizâde Nâzım (1309/1893), *Esatir*, Maarif Nezaret-i Celilesinin ruhsatıyla tab olunmuştur, sahip ve nâşiri Asır Kütüphanesi Sahibi Kirkor, İstanbul.
- NECATİGİL, Behçet (1973), *100 Soruda Mitolojya*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- OKAY, Orhan (1991), *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Midhat Efendi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat (1985), *Türkçede Roman*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şemsettin Sami (2007), *Esatir Dünya Mitolojisinden Örnekler* (Hazırlayan: Cengiz Batuk), İnsan Yayınları, İstanbul.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2007), *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- TOKER, Şevket (t.y.), *Türk Edebiyatında Nev Yunanîlik [Elektronik Sürüm]*, <http://www.ege-edebiyat.org/docs/582.pdf>.
- TÖKEL, Dursun Ali (2000), *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- TÖKEL, Dursun Ali (2006), “Edebî Metin ve Mitoloji: Samanlıkta İğne Aramaya Dair”, *Hece “Şiir ve Mit”*, S. 119, s. 76-85.
- YÜKSEL, Süheylâ (2010), *Türk Edebiyatında Yunan Antikitesi*, Asitan Yayınları, Sivas.